

Posvete u *Discussiones peripateticæ* Frane Petrića*

MIHAELA GIRARDI-KARŠULIN

Institut za filozofiju, Zagreb

UDK 1 Petrić, F.
1(091)(497.5)"15"
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 29. 6. 2014.
Prihvaćen: 16. 12. 2014.

Sažetak

Četiri posvete u *Peripatetičkim raspravama* daju nam vrijedne podatke o Petriću i *Peripatetičkim raspravama* u tri aspekta:

1. upućuju na osobe s kojima je Petrić prijateljski komunicirao;
2. sadrže autobiografske elemente, osobito refleksije na Petrićev boravak na Cipru (1561–1568);
3. u posvetama Petrić daje i kratke sažetke svezaka pred kojima stoje posvete, uključujući i elemente koji upućuju na nastanak i poticaje za pisanje *Peripatetičkih rasprava*, kao i na predviđenu svrhu *Peripatetičkih rasprava*.

Ključne riječi: Frane Petrić, Zaccaria Mocenigo, Tarquinia Molza, Antonio Montecatini, Benedetto Manzoli; autobiografija, Cipar; aristotelizam, platonizam

Osobe kojima Petrić posvećuje sveske svojih *Peripatetičkih rasprava* ili ih u njima spominje, kao i autobiografski elementi koje te posvete sadrže mogu se obuhvatiti jednim pojmom: Cipar.¹ Cijele su *Peripatetičke rasprave* prožete ozračjem Petrićeve ciparske avanture. Sve osobe i sve autobiografske primjedbe u posvetama imaju neku vezu s Petrićevim boravkom na Cipru.

Kako je poznato, Petrić je u Veneciji 1571. prvo objavio samo trinaest knjiga prvoga sveska,² a u Baselu 1581. sva četiri sveska zajedno.³ U izdanju

* Ovaj članak izrađen je na projektu br. 3524 »Croatian Philosophy and Science in the European Context Between the 12th and 20th Century« financiranom od Hrvatske zaklade za znanost.

¹ Od godine 1561. do 1568. (s kraćim prekidom i boravkom u Veneciji) Petrić je boravio na Cipru, prvo kao upravitelj dobara Giorgia Contarinija, grofa Jaffe, a potom kao upravitelj dobara ciparskog nadbiskupa Filippa Moceniga.

² *Discussionum peripateticarum tomi primi libri XIII* (Venetiis: D. de Franciscis, 1571).

³ *Francisci Patricii Discussionum peripateticarum tomi IV, quibus Aristotelicae philosophiae universa historia atque dogmata nunc veterum placitis collata, eleganter et erudite declarantur* (Basileae: Ad Perneam Lecythum, 1581).

iz 1581. svaki svezak započinje posvetom, a u knjizi iz 1571. tiskana je samo jedna posveta – dakako jer je riječ o jednom svesku. Treba napomenuti da je posveta iz izdanja iz 1571. gotovo jednaka, s neznatnim stilskim izmjenama, onoj u prvom svesku iz izdanja 1581.

Adresati Petrićevih posveta

Prvi svezak posvetio je Petrić Zaccariji Mocenigo (Zaccaria Mocenigo, 1553–1573), članu poznate venecijanske plemićke obitelji. Zaccaria je bio nećak nadbiskupa Filippa Moceniga (Filippo Mocenigo, 1524–1586) kod kojeg je Petrić bio zaposlen kao upravitelj imanja na Cipru nakon što se razišao s grofom Contarinijem.⁴

Kad mu je Petrić pisao posvetu, Zaccaria Mocenigo imao je 18 godina. Studirao je u Padovi kamo je i Petrić došao nakon Cipra i Venecije s njegovim stricem Filippom Mocenigom. Petrić piše da se, nakon uzaludnog traćenja vremena na Cipru,⁵ u Padovi ponovo posvetio svojim žarko željenim studijima i razmišljanjima. Tamo je bio i mladi Zaccaria, učio je Aristotelovu filozofiju i slušao učene ljude. I Petrić je u tom njegovom učenju imao svoju ulogu. Mladić mu je pričao što je slušao na predavanjima, a Petrić mu je pomagao u učenju i poticao njegovu zainteresiranost za filozofiju. Rekla bih suvremenim rječnikom: Petrić mu je bio kao neki pratitelj i korepetitor. Na taj odnos Petrića i Zaccarije Moceniga cilja, čini se, i jedan drugi autor: Teodoro Angelucci u *Exercitationum Theodori Angelutii cum Francisco Patritio liber primus*.⁶

Slijed događaja išao je ovako. Prvo je Angelucci protiv Petrićevih *Peripatetičkih rasprava* napisao spis *Quod metaphysica sint eadem, quae physica* (Venetii 1584).⁷ Petrić mu je odgovorio spisom *Apologia contra ca-*

⁴ Vidi: Elena Bonora, »Mocenigo, Filippo«, *Dizionario Biografico degli Italiani* 75 (2011).

⁵ *Francisci Patricii Discussionum peripateticarum tomi IV, quibus Aristotelicae philosophiae universa historia atque dogmata nunc veterum placitis collata, eleganter et erudite declarantur* (Basileae: Ad Perneam Lecythum, 1581), f. 4r: »Ibi optimam aetatis meae partem philosophiaeque studiis aptissimam, alienis commodis insudando, meis abutendo, plusquam integro septennio misere contriveram.«

U mom hrvatskom prijevodu: »Ondje [tj. na Cipru] sam najbolji dio mojega vijeka i naj-pogodniji za studij filozofije više od sedam godina bijedno zdrobio znojeći se za tuđu korist, a škodeći svojoj.«

⁶ *Exercitationum Theodori Angelutii cum Francisco Patritio liber primus* (Venetiis: apud Franciscum Zilettum, 1585).

⁷ *Quod metaphysica sint eadem quae physica, nova Theodori Angelutii sententia* (Venetiis: apud Franciscum Zilettum, 1584).

lumnias Theodori Angelutii, u kojem mu se, među ostalim, podrugnuo jer nije htio da ga zovu pedagogom, nego filozofom premda je bio učitelj:

»U odgovorima sam primio da je on čovjek mlad, drzak, bezočan, besraman, svadljiv, koji misli da sve znade, svima protuslovi, da je sofist, erističar; da je studirao u Parizu, da je odgojen na skolastičkoj teologiji; da je iz Francuske došao u Veneciju s Antonijem Teopulom, presjajnim mužem; dok je ovaj kao pretor putovao u Bresciu, kao učitelj mu je ušao u kuću; da je odatle prije vremena s uvredom gospodara izbačen; da se poslije pobrinuo da bude pozvan u Treviso kao učitelj gramatike za dječaciće; tamo da konačno nije podnosio da ga zovu pedagogom, nego se izdavao za oštroumnog filozofa.«⁸

Angelucci mu je pak u *Exercitationum Theodori Angelutiti cum Francisco Patritio liber primus* odgovorio da je učitelj zapravo Petrić jer je dječake »predvodio, odgajao i ispravljao«, dok je on, Angelucci, poučavao otmjene mladiće mnogim disciplinama:

»Bio bih, Petriću, pedagog da sam kao ti predvodio, odgajao i ispravljao dječake, ali sam bio i jesam daleko od tog zadatka <...>. Ne dječaciće ili dječaciće (da vas koji propisujete rječitost naučim ispravno pisati), nego adolescente najvišeg plemstva i zrele mladiće poučavam retoriku, poetiku, geografiju, povijest, dijaletiku, znanost o zvijezdama i bolje književnosti; i od njih ne dobivam malu i neznatnu plaćicu, bijednu naknadicu, nego možda obilniju plaću od one koju primaš ti, spašavatelj istinske filozofije i onaj koji poput Apolona odvraća od zla, noseći pritom bogatima jutarnji pozdrav.«⁹

⁸ *Francisci Patritii Apologia contra calumnias Theodori Angelutii eiusque novae sententiae, quod Metaphysica eadem sint, quae Physica eversio* (Ferrariae: Apud Dominicum Mamarellum, 1584), f. A2v:

»In responsis habui hominem esse iuvenem, audacem, impudentem, effrontem, contentiosum, qui se omnia scire putaret; omnibus contradiceret, sophistam, eristicum, Parisiis studiisse, Scolasticae Theologiae esse innutritum. E Galiis Venetias venisse. Cum Antonio Theopulo Viro Clarissimo dum Brixiam, praeturam gesturus proficisceretur, magistrum domus iisse. Inde ante tempus, cum domini offensione reversum esse; curasse postea, ut Tarvisum vocaretur gramatices puerullorumque magister. Eo profectum, non pati, Pedagogum se nominari, Philosophum interim acrem profiteri.«

⁹ *Exercitationum Theodori Angelutii cum Francisco Patritio liber primus* (Venetiis: Apud Franciscum Zilettum, 1585) f. 3r:

»Essem paedagogus Patriti, si ut tu pueros ductassem, eduxissemque et reduxissem; sed ab hoc munere longe semper abfui et absum; <...> non puerullos, seu (ut recto modo scribere doceam vos eloquentiae dictatores) puerulos, sed primariae nobilitatis adolescentes, et maturos iuvenes Rhetoricam, poeticen, geographiam, Historiam, dialecticen, syderalem scientiam, et meliores literas doceo; et ab iis non levem et exiguum mercedulam, non infame stipendiolum exigo, ut ipse scribis, sed magis amplum fortasse eo honorarium, quod tu verae philosophiae vindex, et *alexicanos* [transliteracija grčke riječi, ἀλεξίκακος epitet je Apolonov, op. aut.] matutinum ave istic divitibus portando acquiris.«

Mislim da nema sumnje u to kako su to Angeluccijsve aluzije na Petrićevu ulogu u obrazovanju mladoga plemića.

U drugoj se posveti mijenja prebivalište i onoga kome je posveta upućena i samog Petrića.¹⁰ Nismo više u Padovi, nego na dvoru u Ferrari, a posveta nije upućena mladiću koji mnogo obećava (ali će rano umrijeti – i sam Petrić daje do znanja da je Zaccaria bio slaboga zdravlja)¹¹ – nego učenoj, prominentnoj i moćnoj osobi, državniku i filozofu Antoniju Montecatiniju (Antonio Montecatini, 1537–1599), prvom tajniku vojvode Alfonsa II d'Este (1533–1597). Petrić se očito neće ili ne može izravno obratiti vojvodi, nego mu se obraća preko bliske osobe, prvog tajnika. Montecatini je bio aristotelovac i okušao se u komentarima Aristotelovih djela,¹² a u literaturi o Petriću s pravom je upozoreno na to da je Petrić preko Montecatinija dobio katedru platonske filozofije na Sveučilištu u Ferrari.¹³ Osim te povezanosti čini se da su imali još nešto zajedničko: zajedničkog neprijatelja, naime Torquata Tassa (1544–1595). Iako je ljubavna priča, koju je Goethe izložio u svojem *Torquatu Tasso*,¹⁴ a koja je kolala i prije Goethea, najvjerojatnije izmišljena, ipak se čini (s osloncem na jedno Tassovo pismo vojvodi od Urbina)¹⁵ da je Montecatini pred vojvodom

¹⁰ Franciscus Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus secundus* (Liber I–IV) / Frane Petrić, *Peripatetičke rasprave – svezak drugi* (Knjiga I.–IV.), preveo Luka Boršić, uredili Erna Banić-Pajnić, Luka Boršić i Mihaela Girardi-Karšulin (Zagreb: Institut za filozofiju, 2013), pp. 6–11.

¹¹ *Francisci Patricii Discussionum peripateticarum tomi IV, quibus Aristotelicae philosophiae universa historia atque dogmata nunc veterum placitis collata, eleganter et erudite declarantur* (Basileae: Ad Perneam Lecythum, 1581), f. 4r: »Praevidebam te, si dii incolumen servarent, si aetatis aestus a studiis non abriperet, maximos in omni philosophia profectus facturum.«

U mom hrvatskom prijevodu: »Predviđao sam da ćeš ti, ako te bogovi sačuvaju zdravog, a žar dobi ne odvuče od studija, postići najveće uspjehe u cijeloj filozofiji.«

Ova se rečenica nalazi i u izdanju iz 1571. i u izdanju iz 1581, ali 1581. Zaccaria Mocenigo nije više bio živ.

¹² Usp. npr. dva naslova njegovih objavljenih knjiga: *Praelectio in libros de moribus ad Nicomachum* (Venetiis, D. Niccolini de Sabbio, 1561); *In eam partem III. libri Aristotelis de anima, quae est de mente humana* (Ferrariae: ex typis haeredum Francisci Rubei, 1576).

¹³ Usp. primjerice Šime Jurić, »Nekoliko riječi o piscu«, u: Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija* (Zagreb: Liber, 1979), na predzadnjoj stranici nepaginiranog pogovora.

¹⁴ Prvo izdanje: Johann Wolfgang von Goethe, *Torquato Tasso: Ein Schauspiel* (Leipzig: Göschen, 1790).

¹⁵ Torquato Tasso a Francesco Maria della Rovere, duca d'Urbino, 1578, u: *Le lettere di Torquato Tasso*, vol. I, disposte per ordine di tempo ed illustrate da Cesare Guasti (Firenze: Felice le Monnier, 1854), pp. 271–290, na p. 278:

»perche risapendo il duca, ch'io di molte cose era stato calunniosamente incolpato, e certificandosi piu di giorno con l'esperienza, che in me non era stata nè pazzia nè malizia, e che v'era più constanza e più senno di quel che per l'adietro aveva giudicato; nacque ne l'animo suo nobilissimo un pensiero veramente indegno de la sua grandezza, o più tosto vi fu maligno consigliere infuso ed instillato; il quale, con falsa imagine di reputazione, il disviò dal suo primo veramente nobile ed onorato proponimento.«

oklevetao Tassa, što je rezultiralo Tassovim zatočeništvom. I u posveti Antoniju Montecatiniju Petrić spominje nesreće koje su ga pratile prije profesure u Ferrari:

»Kome bih radije mogao posvetiti svoja djela <...> nego onome mužu, koji je mene, propala u ciparskom ratu, mučena nezahvalnošću, prijevarama i zamkama najgorih ljudi i godinama tjerana strujama najnepovoljnije sudbine, prihvatio u luku i uveo u obitelj ovog najsvjetlijeg vojvode i dao mi da javno izlažem platoničku filozofiju, osobiti ures ove Akademije?«¹⁶

Treći svezak¹⁷ jedini je posvećen jednoj ženi: Tarquiniји Molza (Tarquinia Molza, 1542–1617), pjesnikinji i glazbenici, dvorskoj dami Margherite Gonzaga d'Este (1564–1618). Petrić je drži i filozofkinjom:

»Ti si izmjerila sva logička cjepidlačarenja. Ti si ispila moralnu filozofiju Plutarhovu, Aristotelovu i Platonovu. Jako si napredovala u fiziologiji.«¹⁸

O njoj neću ovdje opširnije pisati jer je dosta poznata, a i drugi će u Institutu uskoro o njoj pisati.¹⁹ Istaknula bih samo to da, iako je posveta upućena njoj, u posveti se spominju imena osoba koje su prominentnije od Tarquiniје, a za Petrića i važnije. Osim njezina djeda Francesca Marije Molze (Francesco Maria Molza, 1489–1544), talijanskog humanista i pjesnika, spominju se kneginje

U mom prijevodu: »Budući da je vojvodi bilo poznato da sam bio klevetnički okrivljen za puno toga, a iskustvom se uvjerivši u više navrata da u meni nije bilo niti ludosti niti zlobe, a da se radilo više o ustrajnosti i razumu nego što je prije smatrao, rodila se u njegovoj preplemenitoj duši misao uistinu nedostojna njegove veličine ili, radije, ulio ga je i ubacio zloban savjetnik; koji ga je pogrešnom slikom o ugledu odvratio od njegova prvog uistinu plemenitog i časnog nauma.«

¹⁶ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus secundus* (Liber I–IV) / Petrić, *Peripatetičke rasprave – svezak drugi* (Knjiga I–IV.) (2013), pp. 8.9–10.8:

»Cui enim melius labores meos dicarem <...> quam ei viro, qui me pessum Cyprico bello datum pessimorumque hominum ingratitudine, fraudibus, insidiisque agitatum, perque multos annos fortunae adversissimae fluctibus actum in portum recepit, in serenissimi principis huius familiam interposuit, Platoniam philosophiam, in singulare huiusce Academiae ornamentum publice profiteri dedit?«

To mjesto dokazuje da je Petrić dobio katedru u Ferrari posredovanjem Antonija Montecatiniја.

¹⁷ *Discussionum peripateticarum tomus tertius* / *Peripatetičke rasprave – svezak treći*, s latinskog preveli Tomislav Čepulić i Mihaela Girardi-Karšulin, uredile Mihaela Girardi-Karšulin i Olga Perić (Zagreb: Institut za filozofiju, 2009), pp. 6–9.

¹⁸ *Discussionum peripateticarum tomus tertius* / *Peripatetičke rasprave – svezak treći* (2009), p. 6: »Tu logicas omnes spinas demetisti. Tu morem philosophiam, Plutarchicam, Aristotelicam Platoniamque ebibisti. Tu magnos profectus in physiologia fecisti.«

¹⁹ Na simpoziju *Francesco Patrizi: Philosopher of the Renaissance*, održanom u Olomoucu u travnju 2014. godine, Ivana Skuhala Karasman i Luka Boršić održali su referat »Patrizi and his Women«. Izlagali su o Tarquiniји Molza. Prilozi sa simpozija bit će tiskani u zborniku koji će objaviti Palacky University Press.

Lukrezija (1535–1598) i Leonora (1537–1581), sestre Alfonsa II d'Este, i sâm vojvoda. Jedino se u toj posveti ne spominje Cipar. U toj se međutim posveti kao čovjek koji se divi Tarquinijinoj sposobnosti spominje Benedetto Manzoli, biskup Reggio Emilije, njihov, čini se, zajednički prijatelj.

Benedettu Manzoliju (1530–1585) upućena je posveta četvrtog sveska.²⁰ Iz te zadnje posvete vidi se da je Petrić nakon Cipra prvo posjetio Tarquiniju Molza u Modeni, tj. da je Modena bila prvo Petrićevo odredište nakon Cipra. Treća posveta upućuje na četvrtu, ali spominjanjem Lukrezije i Leonore te kneza Alfonsa II d'Este povezana je i s drugom koja je posvećena Antoniju Montecatiniju, tajniku Alfonsa II.

U vezi s Lukrezijom i Leonorom d'Este spomenula bih još usput da su one unuke Lukrezije Borgia (Lucrezia Borgia, 1480–1519) po ocu, a Tassova ljubav prema Leonori d'Este – tako ide vjerojatno izmišljena priča – dovela je do Tassova zatočenja u ludnici.

Posveta Benedettu Manzoliju u četvrtom svesku od svih je posveta najosobnija i prožeta s najviše emocija. Ostale su posvete, čini mi se, bile neka obveza. Sve osobe kojima su te posvete upućene i one koje stoje iza njih na neki su način povezane s Petrićevim spašavanjem nakon debakla na Cipru i s dobivanjem katedre u Ferrari. Jedino Benedetta Manzolija Petrić naziva »istinskim i starim prijateljem« (*amicus verus ac vetus*). Zajedno su studirali u Padovi (1547–1554) i gonio ih je neki tajni demon – možda strast prema filozofiji. Poslije toga su im se putovi razili, ali prijateljstvo je ostalo.

U ovoj četvrtoj posveti Petrić se posebno žali na boravak na Cipru, osobito na »prijevaru i zamke najgorih ljudi«. Benedetto Manzoli koji je bio, kao i Antonio Montecatini, aristotelovac, nije imao životnih neprilika usporedivih s Petrićevim, obavljao je poslove prinčeva i konačno je bio uzdignut na položaj koji sad ima, tj. položaj biskupa provincije Reggio Emilia.²¹

Spletke i nepravde zlih ljudi i izgubljene godine na Cipru (1561–1568) spominje Petrić u prvoj, drugoj i četvrtoj posveti. O tim spletkama i nepravdama čitamo i u Petrićevoj autobiografiji, koju je prvi objavio Solerti u talijanskom izvorniku,²² a Nikola Žic u hrvatskom prijevodu.²³ Riječ je vjerojatno o

²⁰ Franciscus Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus quartus* (Liber I–V) / Frane Petrić, *Peripatetičke rasprave – svezak četvrti* (Knjiga I.–V.), s latinskog preveli Mihaela Girardi-Karšulin i Ivan Kapec, uredili Mihaela Girardi-Karšulin, Ivica Martinović i Olga Perić (Zagreb: Institut za filozofiju, 2012), pp. 6–8.

²¹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus quartus* (Liber I–V) / Petrić, *Peripatetičke rasprave – svezak četvrti* (Knjiga I.–V.) (2012), p. 6.4–24.

²² Angelo Solerti, »Autobiografia di Francesco Patricio«, *Archivio storico per Trieste, l'Istria e il Trentino* 3/3–4 (1886).

²³ Nikola Žic, »Autobiografija Franje Patricija«, *Napredak* 9/11–12 (1934), pp. 140–143.

optužbama da je loše vodio poslove kao upravitelj dobara Giorgia II Contarinija, o neuspješnoj trgovini knjigama i pamukom, o poteškoćama s nećacima, o parnicama koje je vodio s ljudima s kojima je poslovao i, konačno, o nekom nesporazumu s nadbiskupom Filippom Mocenigom.

Pošto se pokazao kao neuspješan poslovan čovjek, prevaren od rodbine, prijatelja i poslovnih partnera, Petrić se spašava u Padovi posvećujući se svojoj staroj strasti: filozofiji, ponajprije pomažući mladom Zaccariji Mocenigu u njegovu studiju Aristotelove filozofije, potom dobiva katedru za platonsku filozofiju u Ferrari. Komentirala bih ukratko: Petrić se kreće u krugu ne samo moćnih osoba (osim Zaccarije Moceniga, ali iza njega stoji njegov stric) nego i obrazovanih i intelektualno aktivnih osoba – odreda aristotelovaca.

Poruke Petrićevih posveta

Iz posvete Zaccariji Mocenigu, objavljene u prvom svesku *Paripatetičkih rasprava*, razabiremo da je Petrić rad na prvom svesku započeo zato da pomogne svom štićeniku u studiju Aristotela:

»To proričući <tj. da će Zaccaria biti koristan za domovinu, ako će učiti i truditi se, op. aut.>, dok smo bili u Padovi, tebe sam s veseljem ispitivao i ono što si slušao od svojih učitelja, muževa vrlo slavnog imena Federica Pendasija i Ottavija Amaltea, koji su na sebe preuzeli da te obrazuju u Aristotelovoj etici i logici, i ono što si oprezno ili sam pomnjivo čitao ili komentirao; dijelio sam s tobom iz mojih studija ono za što sam se nadao da će ti koristiti; nešto sam ti i predavao, neprestano sam te poticao da marljivo shvatiš cijelog Aristotela.

Da bi rado preuzeo te poticaje, tražio si od mene da ti izložim neko znanje o Aristotelu i njegovim knjigama, ako je koje napisao mimo postojećih. Rado sam preuzeo taj trud i počeo sam istraživati one <autore> koji su Aristotelove stvari predali pamćenju. Pronašao sam da su njegov život opisala trojica: Diogen Laertije, Amonije Hermijev sin ili Ivan Filopon, Guarino iz Verone. Čini se da Laertije nije dovoljno objasnio stvar. Može se smatrati da su oni pisali više pohvale Aristotelu nego povijest njegova života. Stoga, kako njih primjenjujući tako i prepisujući od drugih starih autora, napisao sam Aristotelov život gotovo do polovice. Evo, neka me je sila sudbine – koja me kao dječaka od devet godina pa sve do ove dobi mučila neprekidnim putovanjima po kopnu i moru – odvušla u Španjolsku.«²⁴

²⁴ *Francisci Patricii Discussionum peripateticarum tomi IV, quibus Aristotelicae philosophiae universa historia atque dogmata nunc veterum placitis collata, eleganter et erudite declarantur* (Basileae: Ad Perneam Lecythum, 1581), f. 4v:

»Quae, cum Patavii essemus, praesagiens, ego libentissime ex te exquirebam et quae a doctoribus tuis, viris celeberrimi nominis, Federico Pendasio et Octavio Amaltheo, qui te in Aristotelis Ethicis et Logicis instituendum susceperant, audiebas et quae tute ipse vel studiose

Na temelju ovoga navoda može se rekonstruirati tijek Petrićeva rada: Petrić je prvo pokušao utvrditi je li Aristotel napisao neke knjige koje su u to doba bile nepoznate. Počeo je radom na sekundarnoj literaturi i ustanovio da su tri autora pisala o Aristotelovu životu: Diogen Laertije, Amonije Hermijev sin ili Ivan Filopon (435/450 – 517) i Guarino iz Verone (Verona, 1374 – Ferrara, 1460). Petrić je na temelju tih životopisa sam napisao (*adhibendo, exscribendo*) Aristotelov životopis, potom je iznenada oputovao u Španjolsku. Kad se vratio s putovanja, opet se prihvatio posla:

»Naime, skupio sam i cijeli Aristotelov život od različitih vrlo pouzdanih autora; sabrao sam sve njegove knjige; pokazao sam proturječja – ona koja su u njih ušla; oslobodio sam ih od onih proturječja od kojih sam mogao. Fragmente onih knjiga koje su propale sakupio sam u jedno. Raspravio sam teško pitanje egzoteričkih <spisa> i drugih tog roda. Uspostavio sam nekoliko Aristotelovih naslova. Pregledao sam sva mjesta na kojima Aristotel imenuje svoje knjige, i postojeće i nepostojeće. Podijelio sam rodove knjiga i rasporedio ih u redove. Knjige sam podveo pod njihove rodove i uspostavio međusobni poredak. Povezao sam, koliko sam mogao skupiti, povijest starih peripatetičara; stavio sam pred oči njihove razloge u interpretiranju Aristotela i njihove metode u filozofiranju. Izložio sam koji je, po Aristotelovu shvaćanju, najbolji razlog filozofiranja i koja je najbolja metoda za istraživanje Aristotelovih učenja.

U svemu tome čuvao sam onu namjeru da ne kažem ništa bez svjedočanstava samog Aristotela, njegovih tumača i ostalih vrlo pouzdanih autora. Što je neki autor rekao, pokazao sam i ukazao na mjesta. Dodao sam grčke riječi, kada sam ih imao, i dodao latinske da ne bi mislio da sam izmislio ono što se činilo da sadrži neku novost. Tim sam ti stvarima, mislim, otvorio dosta lagani put kojim bi pristupio Aristotelovoj filozofiji, lakše ju spoznao i sretnije slijedio.«²⁵

legeres vel commentareris: communicabam tecum ex meis studiis quae tibi profutura sperabam, aliquid etiam praelegebam; te ad Aristotelem totum percognoscendum assidue adhortabar.

Quas hortationes, cum libenter exciperes, requisisti a me, ut Aristotelis tibi librorumque eius, si quos praeter extantes scripsisset, notitiam aliquam traderem. Libenter id oneris suscepi; coepique eos, qui Aristotelicas res memoriae mandarant, perquirere. Reperi eius vitam a tribus conscriptam, Laertio Diogene, Ammonio Hermiae seu Philopono Ioanne, Guarinoque Veronense. Laertii non satis explicata res visa est: istos vero encomia potius Aristotelica, quam vitae historiam scripsisse existimari potest. Itaque, tum hos adhibendo, tum ex antiquis authoribus aliis exscribendo, Aristotelis vitam ad dimidium fere exaraveram. Ecce me fati quaedam vis, quae me novem annorum puerum ad hanc usque aetatem peregrinationibus continuis terraque marique exerceuerat, in Hispanias abripuit.«

²⁵ *Francisci Patricii Discussionum peripateticarum tomi IV, quibus Aristotelicae philosophiae universa historia atque dogmata nunc veterum placitis collata, eleganter et erudite declarantur* (Basileae: Ad Perneam Lecythum, 1581), f. 4v–5r:

»Nam et Aristotelis vitam omnem ex variis fide dignissimis authoribus collegi: libros eius omnes conquisi: controversias, quas subierunt, monstravi: ex controversiis, quos potui, exemi: fragmenta eorum, qui perierunt, in unum condux: exotericorum aliorumque eius generis quaestionem arduam discussi: titulos aliquot Aristotelicos restitui: loca omnia, quibus Aristoteles

Prema ovom svom svjedočanstvu Petrić je po povratku iz Španjolske redom napravio ovo:

1. prikupio je podatke o Aristotelovu životu;
2. prikupio je sve naslove Aristotelovih knjiga, ukazavši na nesuglasice u izvještajima;
3. skupio je fragmente knjiga koje su propale;
4. raspravio je pitanje egzoteričkih knjiga;
5. utvrdio je nekoliko naslova izgubljenih knjiga;
6. podijelio je knjige po rodovima;
7. uspostavio je povijest peripatetičara;
8. izložio je način njihove interpretacije i njihove metode;
9. utvrdio je koja je, po njegovu mišljenju, najbolja metoda za istraživanje Aristotelovih učenja.

Ništa *nije izmišljao*, nego se držao svjedočanstava Aristotela i njegovih prokušanih tumača. Izlažući njihove stavove, uputio je na mjesta gdje to govore, tj. citirao je ispravno. Za potvrdu svojih stavova posezao je i za grčkim izvornikom – da bi se vidjelo da ne govori ništa novo o Aristotelu, nego ono što je Aristotel uistinu rekao. Time je, kaže Petrić, otvorio »dosta lagani put« k Aristotelu, što podsjeća na Euklidov *via regia*, kraljevski put, a što je, zapravo, nemoguće. U ovoj posveti, istaknula bih, Petrić inzistira na tome da ne govori *ništa novo*, što znači da ništa ne izmišlja. Sve što Petrić govori prisutno je kod Aristotela ili njegovih tumača. To proizlazi već i iz toga što prvi svezak *Peripatetičkih rasprava* Petrić piše za mladoga Zaccariju Moceniga, da potpomogne njegov studij Aristotela.

Drugi svezak ne stoji više u funkciji uvođenja u Aristotelovu filozofiju, on je upućen znalcu, aristotelovcu i tiče se pitanja koja znalca mogu interesirati. Na početku svoje posvete Petrić podsjeća Antonija Montecatinija na veliku raspravu među starima oko toga jesu li Platon i Aristotel bili složni ili nesložni:

»Znaš, Antonio Montecatini, najvrliji među muževima, najobrazovaniji među filozofima, da se kod starih vodilo veliko sporenje je li se Aristotel razlikovao u

suos libros et extantes et non extantes appellat, recensui. Librorum genera partitus sum eaque in ordines digessi: libros suis generibus subieci eorumque inter se ordinem constitui. Peripateticorum veterum, quantum colligere potui, historiam contexui: eorum in Aristotele interpretando rationes, in philosophando methodos ante oculos posui: quae optima ex Aristotelis sententia philosophandi ratio esset, quaeque optima in Aristotelis dogmatibus pervidendis esset methodus, exposui.

In quibus omnibus institutum illud servavi, ut nihil sine Aristotelis ipsius, sine suorum interpretum aliorumque probatissimorum authorum testimoniis dicerem: ea, a quo autore dicerentur, ostendi, locos monstravi: verba ipsa et Graeca, quando habui, et latina attuli, quo ea, quae novitatem quandam prae se ferre videbantur, a me non existimares conficta. Quibus rebus, opinor, me facilem satis tibi viam aperuisse, qua Aristotelicam philosophiam aggredereis, eam facilius cognosceres et foelicius consequeris.«

filozofiji od učitelja mu Platona (što su mnogi tvrdili) ili se pak slagao s njime (što su mnogi veliki muževi opovrgavali).²⁶

Treba imati u vidu da izričaj »biti složan« ili »biti nesložan« za Petrića zapravo znači: je li Aristotelova filozofija istinita ili neistinita. Naime za Petrića je i po Aristotelu prvi kriterij istine slaganje filozofije sa samom stvari:

»To neka bude prvi stupanj filozofiranja kod Aristotela: naime kad njegove riječi svodimo na stvari same i njihovo značenje.«²⁷

Prva mu je pak pretpostavka da se Platonova filozofija slaže sa samom stvari. Slažu li se i Platon i Aristotel, to za Petrića mora ujedno značiti da se i Aristotelova filozofija slaže sa samom stvari, da je, po prvom Euklidovu aksiomu, istinita.

Potom Petrić konstatira da, iako je rasprava o tome po predaji stara, ništa od tih razmatranja nije došlo do njegova vremena:

»Isto je slaganje obećao Simplicije, isto Boetije Severin, isto malo prije našeg vremena Giovanni Pico. On je, kako stoji kod Ficina, održao obećanje. U naše smo doba imali ista obećanja od Francesca Vicomercata. Da postoje Porfirijeva i Picova djela, da su trojica ostalih održali obećanja, bilo bi me to oslobodilo silnog i velikog truda.«²⁸

Dakle, prema izloženom stanju istraživanja, ako Petrić hoće o slaganju nešto znati, mora se sam potruditi oko toga.

Ta svoja razmatranja o slaganju Platona i Aristotela posvećuje Petrić Montecatiniju jer se on ističe u cjelokupnoj filozofiji i jer je od njega uživo slušao o Aristotelovoj filozofiji i to prihvatio kao proroštvo, a i zato što on upravlja ferrarskom gimnazijom:

»Kome bih radije mogao posvetiti svoja djela nego mužu <...> koji nadasve razumno vlada ovom ferrarskom Gimnazijom mudrosti, najslavnijom u cijeloj

²⁶ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus secundus* (Liber I–IV) / Petrić, *Peripatetičke rasprave – svezak drugi* (Knjiga I–IV.) (2013), p. 6.5–9: »Scis, Antoni Montecatine, virorum optime, philosophorum eruditissime, apud veteres in magna fuisse controversia, an Aristoteles, in philosophia discors a Platone praeceptore (quod plerique asseruerunt) an vero concors cum eo esset (quod nonnulli magni viri contenderunt) <...>.«

²⁷ *Francisci Patricii Discussionum peripateticarum tomi IV* (Basileae, 1581), p. 171.34–35: »Hic ergo esto primus in Aristotele philosophandi gradus: dum scilicet eius verba, ad res ipsas sensusque deducimus.«

²⁸ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus secundus* (Liber I–IV) / Petrić: *Peripatetičke rasprave – svezak drugi* (Knjiga I–IV.) (2013), pp. 7–9:

»Eandem concordiam pollicitus est Simplicius, eandem Boethius Severinus, eandem paulo supra nostra tempora Ioannes Picus. Qui, ut est apud Ficinum, stetit promissis. Nostra vero aetate a Francisco Vicomercato easdem pollicitationes habuimus. Si Porphyrii ac Pici monumenta extarent, si trium reliquorum promissa constarent, multo me magnoque labore levassent.«

Italiji i svijetu, nego onome od koga, dok živim glasom podučava Aristotelova učenja, kao od proročišta i prihvaćamo i ponizno štujuemo naputke.«²⁹

Posljednji bi razlog bio dovoljan, no nedvojbeno je i to da sâm Petrić želi pisati o Aristotelovoj filozofiji, ali tako da ne otvara *novu temu*, nego se uključuje u stara peripatetička razmatranja koja su se, doduše, zagubila.

U trećoj posveti, upućenoj Tarquiniji Molza – koja je naučila grčki u tri mjeseca dok je Petrić predavao o Platonu³⁰ – Petrić svoju nakanu sažima u samo jednu rečenicu. U trećem svesku on, Petrić, hoće pokazati u čemu je Aristotel htio biti s Platonom nesložan:

»one [tj. knjige] će ti pokazati u kojim je stvarima Aristotel, ponajveći muž, htio osobito odstupiti od učitelja Platona i starijih filozofa. Razabrat ćeš koliko je to opravdano, a koliko neopravdano učinio.«³¹

U četvrtoj posveti, koju je upravio Benedettu Manzolinu, Petrić upućuje na to da je nakon što se vratio svojim nekadašnjim studijima, uzeo u ruke svoje stare spise i dotjerao ih.

»Pošto sam ovamo došao i predao se svojim studijima, ponovo sam uzeo u ruke neke svoje nekadašnje spise i dotjerao ih koliko sam mogao.«³²

Prema tekstu četvrtog sveska možemo datirati početke njihova nastanka u vrijeme Petrićeva boravka sa Zaccarijom Mocenigom u Padovi:

»Svidjelo mi se izlagati komentare protiv Aristotela na svete dane Rođenja Gospodinova i <na dan> Stjepana mučenika 1568. godine.«³³

²⁹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus secundus* (Liber I–IV) / Petrić, *Peripatetičke rasprave – svezak drugi* (Knjiga I.–IV.) (2013), p. 9.10–17:

»Cui enim melius labores meos dicarem, <...> quam ei viro qui sapientiae Gymnasium hoc Ferrariense tota Italia atque orbe celeberrimum prudentia summa moderatur; quam ei viro, a quo, viva voce Aristotelica dogmata docente, veluti ab oraculo profecta et suscipimus et suspicimus.«

³⁰ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* / Petrić, *Peripatetičke rasprave – svezak treći* (2009), p. 6.16–17:

»Hanc <tj. grčki jezik> tu, quod omnium hominum admirationem vincat, in Platone tribus mensibus me praelegente edidicisti.«

U hrvatskom prijevodu: »Grčki si, što može potaknuti divljenje svih ljudi, naučila dok sam tri mjeseca predavao o Platonu.«

³¹ Patricius / Petrić, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* / *Peripatetičke rasprave – svezak treći* (2009), p. 8.29–33: »Ostendent tibi, quibus in rebus Aristoteles, vir pene summus voluerit a praeceptore Platone atque a vetustioribus philosophis praecipue discordare. Idque quam aequo, quamque iniquo iure fecerit, intelliges.«

³² Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus quartus* (Liber I–V) / Petrić, *Peripatetičke rasprave – svezak četvrti* (Knjiga I.–V.) (2012), p. 6.25–26: »Huc postquam veni et studiis meis me reddidi et scripta a me iam olim quaedam in manus resumpsit, quantum potui polivi.«

³³ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus quartus* (Liber I–V) / Petrić, *Peripatetičke*

S tim spisima sada hoće ići u javnost da budu na korist onima koji se bave filozofijom. To se odnosi na drugi, treći i četvrti svezak *Peripatetičkih rasprava*.

U ovom četvrtom svesku koji posvećuje Manzoliju raspravlja, ističe Petrić, »o nekim Aristotelovim pitanjima«, a Manzoliju prepušta da prosudi je li na ta pitanja odgovorio istinito ili nije:

»Pošto sam ovamo došao i predao se svojim studijima, ponovo sam uzeo u ruke neke svoje nekadašnje spise i dotjerao ih koliko sam mogao. Budući da sam se nadao da će koristiti onima koji se bave filozofijom, htio sam <s njima> izaći u javnost. To su, nakon što je prvi svezak izdan u Veneciji, tri druga sveska *Peripatetičkih rasprava*. Ovaj četvrti po redu želim da bude urešen tvojim imenom. U njemu se raspravlja nekoliko Aristotelovih pitanja. Ako prema svojoj izuzetnoj učenosti prosudiš da je u njima nešto rečeno po istini, neću smatrati da sam se uzalud trudio.«³⁴

Poruka naslova Petrićeva djela

Izlaganjem o ovim posvetama želim se uključiti u raspravu oko samog naslova *Discussiones peripateticae*. To Petrićevo djelo bez svake je sumnje protuaristotelovski intonirano, a ipak se zove *Peripatetičke rasprave*. Zašto? Petriću je bila svakako moguća (i svjesna) i druga opcija. Bessarion piše protiv Trapezuntija knjigu *In calumniatorem Platonis*. Sam Petrić piše protiv Angelucija knjigu *Apologia contra calumnias Theodori Angelutii*.³⁵ U trećem svesku *Peripatetičkih rasprava* Petrić na devet mjesta govori o Aristotelovim klevetama (*calumnia*) protiv starih i Platona.³⁶ Ali knjiga se zove – *Peripatetičke rasprave*. Zašto? Neki su razlozi potekli, da tako kažem, stjecajem životnih okolnosti. Drugi, i to mislim važniji, proizlaze iz stvari same.

rasprave – svezak četvrti (Knjiga I.–V.) (2012), p. 282.15–19: »Placuit mihi contra Aristotelem Natalis Domini et Stephani Martyris, sacris diebus anno MDLXVIII commentari;«.

³⁴ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus quartus* (Liber I–V) / Petrić, *Peripatetičke rasprave – svezak četvrti* (Knjiga I.–V.) (2012), p. 7.26–9.1:

»Huc postquam veni et studiis meis me reddidi et scripta a me iam olim quaedam in manus resumpsi, quantum potui polivi. Ea quoniam philosophiae studiosis profutura speravi, in publicum exire volui. Ea sunt post primum Venetiis editum tres alii Discussionum peripateticarum tomi. Quartum hunc ex ordine tuo nomine insignitum volo. In eo quaestiones aliquot Aristotelicae agitantur. Si quid in iis ex veritate dictum pro tua doctrina singulari iudicaveris, non frustraneam operam me navasse credam.«

³⁵ *Francisci Patricii Apologia contra calumnias Theodori Angelutii eiusque novae sententiae, quod Metaphysica eadem sint, quae Physica eversio* (Ferrariae: apud Dominicum Mamarellum, 1584).

³⁶ *Discussionum peripateticarum tomus tertius / Peripatetičke rasprave – svezak treći* (2009), pp. 48.18, 72.13, 108.2, 110.1, 110.8, 114.31, 116.3, 116.15, 242.25.

Petrić je bio zadužen da pomaže Zaccariji Mocenigu u studiju Aristotela i u tu svrhu skupio je građu koju je objavio u prvom svesku, zajedno sa svojim načelnim refleksijama o načinu i smislu istraživanja Aristotela. Petrić je dobio katedru u Ferrari od aristotelovca Antonija Montecatinija, a četvrti svezak knjige posvećuje prijatelju s kojim je studirao filozofiju – dakako aristotelovsku. To bi bili oni razlozi »stjecajem životnih okolnosti«.

Sada dolaze oni važniji: »iz stvari same«. Držim da Petrić nije htio da bude percipiran kao platonički protivnik Aristotela. U tu svrhu stoje tri Petrićeve formulacije koje parafraziram:

1. ne iznosim ništa novo, za sve navodim citat i grčki i latinski;³⁷
2. riječ je o starim peripatetičkim sporenjima;³⁸
3. ispitujem peripatetička pitanja.³⁹

To je ono što se zove imanentna kritika. U toj imanentnoj kritici nije riječ samo o tome da Petrić želi pokazati kontradikcije u izričitim Aristotelovim učenjima (makar i to ponekad čini) nego o tome da dokazuje kako je Aristotelova filozofija po njegovim, Aristotelovim, vlastitim principima – neodrživa.

Kao primjer istaknula bih Petrićev izvod kojim pokazuje da Aristotelov pojam apstrakcije općenitog iz pojedinačnog nužno pretpostavlja Platonove ideje – ako se želi održati nužnost znanosti. Naime, budući da ono opće skupljeno iz pojedinačnog nije nužno, a znanost je znanost o nužnom, onda Aristotel, unatoč izričitoj kritici ideja, da bi znanost bila moguća, mora priznati da postoje ideje koje su nužne:

»Ne čini se međutim da je aristotelovska znanost sama sebi dosljedna, jer ono sabrano općenito, što se naziva znanošću, ne udovoljava onom uvjetu koji je <Aristotel> pripisivao znanosti: 'da je znanost doista općenita i veoma nužna, a nužno ne može biti drukčije.' Ali pojedinačne stvari i ono opće što je iz njih sabrano ne sadrže nikakvu nužnost. Taj pak uvjet bolje odgovara Platonovim apstraktnim bitima, jer postoje uvijek na isti način, nego onom što nastaje i što nije opće, i bolje nego općem sabranom koje nije nužno i u drugo vrijeme može postojati na drugi način. Na to očito ukazuje i različitost mišljenja ne samo raznih sljedbi, nego i jedne te iste sljedbe filozofa koji to opće sabiru iz pojedinačnog jedanput ovako, drugi put onako <...>«⁴⁰

³⁷ *Francisci Patricii Discussionum peripateticarum tomi IV* (Basileae, 1581), f. 5r. Usp. bilj. 25.

³⁸ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus quartus* / Petrić, *Peripatetičke rasprave – svezak četvrti* (2012), p. 6.30: »In eo quaestiones aliquot Aristotelicae agitantur«.

³⁹ *Francisci Patricii Discussionum peripateticarum tomi IV* (Basileae, 1581), na kraju posvete Zaccariji Mocenigu, f. 5r: »Peripateticorum veterum, quantum colligere potui, historiam contexui; eorum in Aristotele interpretando rationes, in philosophando methodos ante oculos posui.« Usp. bilj. 25.

⁴⁰ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* / Petrić, *Peripatetičke rasprave – svezak treći* (2009), p. 138.9–20: »Nec vero videtur scientia Aristotelica sibi constare, quia

Također:

»Ako dakle u nama postoji znanje o općenitom prije nego nastane indukcija ili silogizam, i ako znanjem o univerzalnom stječemo znanje o partikularnom, kad nijedno drugo ne postoji u nama, znanje o općem imamo od razuma, koji ga ima i s njime silazi u nas, te po njemu stječemo znanje o pojedinačnom. Kome je još dvojbeno da je to znanje sjećanje? Sjećanje nije drugo nego ponovno uzimanje prijašnje spoznaje. Ponovno dakle primamo ono znanje koje smo prije imali, znanje o pojedinačnom i znanje jednostavno pomoću znanja o općenitom koje je ostalo sačuvano u razumu. Tako učenje što ga je Aristotel najviše pobijao dolazi na svjetlo upravo njegovim učenjima i tako ostaje neokrnjeno.«⁴¹

Petrić piše *Peripatetičke rasprave* ne zato što želi, da tako kažem, platoničko rušenje aristotelizma, nego zato da pokaže *urušavanje aristotelizma u sebe sama*.

U petoj knjizi četvrtog sveska *Peripatetičkih rasprava* pobija Petrić Aristotelove argumente za vječnost kretanja. Te Aristotelove argumente naziva on *Ahilejima* (u oslabljenoj varijanti *Terzitom*),⁴² aludirajući na Zenonove argumente protiv kretanja (osobito na argument zvan *Ahilej*):

»Mi ćemo drugim oružjem, drugom vještinom borenja pristupiti toj borbi. Sukobimo se dakle s ovim *Ahilejem* koji se nije rodio od Tetide, nego iz definicije kretanja.«⁴³

universale collectum, quod scientia dicitur, non recipit eam conditionem, quam scientiae <...> attribuit saepe: *Quod scientia quidem universalis est et perneccessaria, necessarium vero non contingit aliter habere*. Singularia autem et universale ex eis collectum nullam habet necessitatem. Quae conditio essentiis abstractis Platonicis magis competit: quia semper eodem se habent modo, quam vel generabilibus, quae universalis non sunt, vel universali collecto, quod necessarium non est et potest alias aliter se habere, quod manifeste indicat et diversitas sententiarum non solum differentium sectarum, sed eiusdem sectae philosophorum, qui aliter atque aliter universale hoc ex singularibus colligunt et idem saepe vel scientissimus alias aliter colligit <...>»

⁴¹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* / Petrić, *Peripatetičke rasprave* – svezak treći (2009), pp. 170.5–16.

»Si ergo universalis scientia in nobis est antequam inductio aut syllogismus fiat, atque si per universalem scientiam particularem acquirimus, cum nulla alia in nobis sit, universalem scientiam ab intellectu habemus, qui eam habens in nos descendit perque eam cum particularium scientiam acquiramus, cui iam dubium eam scientiam reminiscantiam esse? Non enim est aliud reminiscantia, quam cognitionis prioris resumptio, resumimus ergo quam prius habueramus particularium atque simpliciter scientiam, per universalem scientiam, quae in intellectu salva remanserat. Ita dogma maxime ab Aristotele impugnatum per dogmata eius redit in lucem atque integrum manet.«

⁴² Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus quartus* / Petrić, *Peripatetičke rasprave* – svezak četvrti (2012), p. 374.20–21: »Nunc Thersitas illos, invalidos quidem, clamorosos tamen arripiamus, qui dispositi sunt 2. *De coelo*.« U hrvatskom prijevodu: »Sad uhvatimo one Terzite, slabe doista, ali ipak drečave koji su raspoređeni u 2. knjizi *O nebu*.«

⁴³ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus quartus* / Petrić, *Peripatetičke rasprave*

→

Petrić Aristotelove dokaze za vječnost kretanja zove *Ahilejima* jer drži da se ti dokazi za vječnost kretanja temelje na *pojmu kontinuiteta*, pojmu kojim se Aristotel suprotstavio Zenonovim argumentima protiv nemogućnosti racionalnog poimanja kretanja. Petrić te Aristotelove argumente zove *Ahilejima* da bi izrazio ovo stajalište: kao što Zenon argumentima, ma kako oštroumniji bili, nije mogao dokazati da kretanja, koje jasno vidimo, nema, tako isto ni Aristotel ne može svojim pojmom kontinuiteta, ma kako oštrouman bio, dokazati da je kretanje vječno, kad zamjećujemo da postoje mnoga konačna kretanja.

Petrićev se dokaz protiv pojma kontinuiteta, protiv uloge koju tom pojmu Aristotel pridaje u dokazivanju vječnosti kretanja, temelji na shvaćanju da je pojam kontinuiteta matematički pojam, i to u aristotelovskom smislu, tj. da ima pojmu adekvatnu opstojnost samo u mišljenju i da je neprimjenjiv na zbiljsko kretanje:

»Neka bude broj dodavanjem, neka bude veličina oduzimanjem ili dijeljenjem beskonačna. Pitamo mi, koji je broj dodavanjem beskonačan? Koja veličina? Da li prirodni brojevi i veličine ili matematički? Ako bi rekao: matematički, prvo ćemo reći da su to strana, a ne vlastita počela, suprotno Aristotelovim poučcima, da ne treba, da se ne može iz matematičkih počela izvoditi zaključke o prirodnim stvarima. <...> Prirodna su bića vrijeme i kretanje i nebo i svijet. <Reći ćemo> da nam nije dopušteno po njegovim zakonima, da njemu nije dopušteno po istim <zakonima> prelaziti iz jednog roda u drugi rod, ili prenositi <iz jednog roda u drugi rod>. <...> Ni na koji način dakle, po njegovom poučku, ne proizlaze prirodne stvari iz matematičkih, niti se dovršavaju. I ne može se iz matematičkih sudova izvesti ili sabrati konkluzija o prirodnom. Nije se dakle moglo po njegovim pravilima, iz matematičkog beskonačnog dijeljenja veličine izvesti beskonačnost kretanja, niti iz dodavanja matematičkog broja zaključiti o beskonačnosti vremena.«⁴⁴

– *svezak četvrti* (2012), p. 7–9:

»Congrediamur ergo cum Achille hoc, qui non ex Thetide, sed ex motus definitione ortus est.«

⁴⁴ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus quartus* / Petrić, *Peripatetičke rasprave* – *svezak četvrti* (2012), pp. 204.8–208.2:

»Esto numerus additione. Esto magnitudo ablatione seu divisione infinita. Rogamus nos, qui numerus additione est infinitus, quae magnitudo? Naturalesne numeri et magnitudines an mathematicae? Si mathematicas dicat, dicemus nos primo aliena, non propria esse ista principia, contra Aristotelica dogmata. Non debere, non posse ex mathematicis principiis de naturalibus rebus conclusiones concludi. <...> Naturalia autem entia sunt tempus et motus et coelum et mundus. Non licere nobis per suas leges, non licere illi per easdem de genere uno in aliud genus transire aut transferre. <...> Nullo ergo modo ex dogmate suo res naturales ex principiis mathematicis proveniunt aut conficiuntur. Neque ex mathematicis propositionibus naturalis conclusio potest aut induci aut colligi. Non potuit ergo per leges suas ex mathematica magnitudinis divisione infinita motus infinitas deduci. Neque ex numeri mathematici additione infinitas temporis concludi.«

S druge strane, i kao matematički pojam koji nastaje u empirijskom procesu mišljenja pojam kontinuiteta sam je sebi kontradiktoran, jer je nemoguće da konačno mišljenje misli ono beskonačno (niti kao potencijalno beskonačno, odnosno beskonačno djeljivo):

»Ali neka bude, neka je dopušteno prelaziti iz roda u rod, neka je dopušteno kršiti vlastite propise, neka bude moguće iz matematičkih <stvari> sastavljati osjetilne stvari. Neka ne slijedi ništa besmisleno, da na temelju bilo kojeg mišljenja u prirodi nastaju istinite stvari; mi ipak poričemo da ustrajemo u istom rodu, da je istinito da matematički broj može rasti u beskonačno. Poričemo također da se matematička veličina može beskonačno bilo umanjivati, bilo dijeliti. <...> Ako bi matematičke <stvari> bile u duši čovjeka i nastale od nje apstrakcijom, ne mogu niti broj na temelju dodavanja, niti veličina na temelju dijeljenja biti beskonačni. Naime niti osjetilo duše, niti uobrazilja, niti mnijenje, niti razbor, niti razum ne mogu beskonačno niti dijeliti nešto niti povećavati, jer su moći konačne i imaju ograničeno djelovanje, a i biti su isto tako ograničene. Ograničena pak bilo bit, bilo moć ne može imati beskonačno djelovanje, što je sam u 8. knjizi *Fizike* dokazivao, niti je itko od ljudi ikada zamislio beskonačno podijeljenu crtu ili beskonačno uvećan broj, niti je u duši umislio ili mogao umisliti, <...>.«⁴⁵

Da Petrićeva želja za urušavanjem aristotelizma u sebe nije tek moja proizvoljna konstrukcija, svjedoči sam Petrić. Petu knjigu četvrtog sveska *Peripatetičkih rasprava*, koju piše protiv Aristotelova pojma kontinuiteta i vječnog kretanja neba, zaključuje Petrić aluzijom na tekst jednog »ferarskog pjesnika«, Lodovica Ariosta, jer on je, kako je poznato, svojim spisom ustao u obranu Ariosta, a bio je protiv Tassa.⁴⁶ Citiram, dodajući i objašnjenja u uglatim zagrada:

»Ta tolikim naporima izgrađena zgrada [tj. vječnost kretanja neba – op. aut.], kad je otkrivena ništavnost temelja [tj. ništavnost pojma kontinuiteta – op. aut.], jer

⁴⁵ Usp. Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus quartus* (Liber I–V) / Petrić, *Peripatetičke rasprave – svezak četvrti* (Knjiga I.–V.) (2012), pp. 208.3–210.5:

»Sed esto, liceat de genere in genus transgredi, leges transgredi proprias liceat: possibile esto ex mathematicis sensibilia componi. Nullum sequatur absurdum ex qualibet cogitatione res in natura veras provenire: negamus tamen nos, ut in genere eodem persistamus, verum esse mathematicum numerum in infinitum posse excrescere. Negamus etiam mathematicam magnitudinem infinite vel minui vel dividi posse. <...> Si in hominis anima mathematica sint et per abstractionem ab ea fiant, nec per additionem numerus, nec magnitudo per divisionem infinita esse possunt. Neque enim animae sensus, nec phantasia, nec opinio, nec ratio, nec intellectus infinite aut dividere aut augere quicquam possunt. Quoniam et finitae potentiae sunt et terminatae actionis et essentiae itidem definitae. Finita autem vel essentia vel potentia, vel actionem infinitam habere non potest, quod ipse 8. *Physico* probavit. Neque quisquam hominum umquam infinite lineam divisam aut infinite auctum numerum cogitavit aut animo finxit aut fingere quivit, <...>.«

⁴⁶ Usp. »Parere del Signor Francesco Patrici, in difesa dell' Ariosto«, u: *Apologia del S. Torquatto Tasso* (In Mantova: Per Francesco Ossana, 1585).

je lažni nakit bio na zidovima, kad su uništeni znakovi – dogodilo se kao palači drugog Atlanta čarobnjaka (kako stoji kod ferarskog pjesnika) – cijela se srušila i leži sravnjena s tlom.«⁴⁷

To je jasna aluzija na ep *Bijesni Orlando* Lodovica Ariosta, na mjesto iz 22. pjevanja:

»Kad Astolf starog potjero maga,
Prag teški diže, golem mramor-kamen,
I otkri rupe, gdje vještac naslaga
Likove čudne, zapise i znamen,
Te on, da od tog ne ostane traga
Sve vraže smrvi, skrha kao mamen,
Kako mu knjiga kaže – i tad smjesta
Palača u dim i u maglu nesta.«⁴⁸

Zato se, držim, Petrićeva knjiga zove *Peripatetičke rasprave*, a ne *Rasprave protiv Aristotela* ili *Aristotelove klevete Platona i Starih*.

Zaključak

Četiri posvete u *Peripatetičkim raspravama* daju nam vrijedne podatke o Petriću i njegovim *Peripatetičkim raspravama* u tri aspekta:

1. Upućuju na osobe s kojima je Petrić prijateljski komunicirao. Najvažniji su Zaccaria Mocenigo, njegov stric Filippo Mocenigo, Antonio Montecatini, Tarquinia Molza, knez Alfonso II d'Este i Benedetto Manzoli. Sve osobe kojima Petrić piše posvete na neki su način povezane s Petrićevim povratkom s Cipra – prvo u Modenu, potom u Padovu i konačno u Ferraru. Osim Zaccarije Moceniga, koji je bio mladić slaba zdravlja i rano je umro, sve su to bile poznate, utjecajne

⁴⁷ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus quartus* (Liber I–V) / Petrić, *Peripatetičke rasprave – svezak četvrti* (Knjiga I.–V.) (2012), pp. 336.29–338.2: »Quae tantis laboribus constructa fabrica detecta fundamentorum inanitate, fuco parietibus facto, deletis characteribus, quibus veluti alteri Atlantis Magi palatio (ut est apud Ferrariensem poetam) evenit, tota corruit, ac solo aequata iacet.«

⁴⁸ Lodovico Ariosto, *Bijesni Orlando*, preveo Danko Angjelinović (Zagreb: Zora, 1953), p. 210. U izvorniku ti stihovi glase:

»Astolfo, poi ch'ebbe cacciato il mago,
levò di su la soglia il grave sasso,
e vi ritrovò sotto alcuna imago,
ed altre cose che di scriver lasso:
e di distrugger quello incanto vago,
di ciò che vi trovò, fece fraccasso,
come gli mostra il libro che far debbia;
e si sciolse il palazzo in fumo e in nebbia.« (*Orlando furioso* XXII. 23)

i moćne osobe. Zaccaria Mocenigo ipak je vrlo značajan zato jer je sudjelovanje u njegovu obrazovanju bilo prvim povodom za Petrićev rad na *Peripatetičkim raspravama* i zato što se uloga koju je Petrić odigrao u njegovu obrazovanju komentira u polemičkim spisima između Petrića i Teodora Angeluccija, u spisima koji su nastali povodom objave Petrićevih *Peripatetičkih rasprava*.

2. Sadrže autobiografske elemente, osobito refleksije na Petrićev boravak na Cipru. Boravak na Cipru karakterizira Petrić kao muku i izgubljene godine, a odnos ljudi za koje je radio prema njemu kao nepravdu i spletke zlih ljudi. Zato je povratak s Cipra za Petrića bio spašavanje iz nevolja koje je pretrpio i vraćanje radu za kojim je težio, tj. povratak filozofiji. Rezultat tog povratka jesu *Peripatetičke rasprave*.

3. Filozofski najznačajnije informacije koje posvete donose sadržane su u kratkim sažecima svezaka pred kojima te posvete stoje. Posvete upućuju na motive i okolnosti nastanka *Peripatetičkih rasprava* i ukazuju na svrhu *Peripatetičkih rasprava*. Motiv i svrha prvog sveska bilo je pomaganje Zaccariji Mocenigu u njegovu studiju Aristotela. Taj je prvi svezak nastao između godine 1568. i 1571. kad je objavljen kao zasebna knjiga. Motiv i svrha *Peripatetičkih rasprava* prilično se promijenila nakon objavljivanja prvog sveska. Petrić sve sveske ipak sagledava kao jednu cjelinu jer ih 1581. objavljuje sve zajedno i pod zajedničkim, prvobitno za prvi svezak koncipiranim naslovom. Sudeći po posveti Antoniju Montecatiniju, drugi je svezak Petrić napisao već boraveći i predajući Platonovu filozofiju u Ferrari. Treći i četvrti svezak dovršeni su očito za vrijeme profesure u Ferrari. Naime, u posveti Tarquiniji Molza Petrić spominje da je ona naučila grčki dok joj je on tri mjeseca predavao o Platonu. U četvrtom se svesku međutim vidi da on nastavlja na prethodne radove nastale za vrijeme njegova poučavanja Zaccarije Moceniga u Padovi. Iz posvete tog sveska također se razabire da je on te svoje prijašnje radove dotjerao dok je predavao u Ferrari.

Bez sumnje, drugi, treći i četvrti svezak konačan su oblik dobili za Petrićeva boravka u Ferrari, dakle najranije između 1571, vjerojatnije između 1577. i 1581, tj. godine objavljivanja. Datum njihova pisanja ili dotjerivanja i objavljivanja određuje i njihov povod i njihovu svrhu. Petrić je u Ferrari predavao Platonovu filozofiju. Budući da nije slijedio helenističku konkordističku liniju, Petrić je, da bi obranio Platona, morao, odnosno htio dokazati Aristotelovu inferiornost u svakom pogledu. Istini za volju, već je u prvom svesku, u trinaestoj knjizi, pripremio teren za buduću bespoštednu osudu.

Knjiga se ipak zove *Peripatetičke rasprave*, a ne *Antiperipatetičke rasprave* ili *Aristotelove klevete protiv Starih i Platona* – i to s dobrim razlogom. Nema sumnje da Petrić nije mogao pretpostaviti kako čitaoci neće primijetiti da on

kritizira Aristotela, nije mogao pretpostaviti ni da će se pod tim naslovom knjiga bolje prodavati; nema sumnje da je Petrić znao latinski; nema sumnje da je raspolagao jezičnim formulacijama koje bi izrazile kritiku i protivljenje. Mislim da nemamo nikakva povoda za tvrdnju da Petrić nije htio taj naslov: *Peripatetičke rasprave*.

Pitanje je zašto je htio taj naslov, a ne neki drugi, koji bi se nama danas činio primjereniji sadržaju? Na to je pitanje u ovom članku odgovoreno (i citatima potkrijepljeno) na sljedeći način: Petrić je pristajao uz Platonovu filozofiju i nije prihvaćao konkordizam. Htio je imanentnu kritiku aristotelizma, a ne kritiku »izvana«, kritiku utemeljenu na Aristotelu stranim pretpostavkama. Htio je pokazati nekonzistentnost Aristotelove filozofije iznutra i u onim momentima u kojima se Aristotel protivi Platonu i u onima u kojima se smatralo da je sukladan kršćanstvu i upotrebljiv za teologiju. Zato je knjiga naslovljena *Peripatetičke rasprave*, tj. rasprave koje trebaju pokazati neodrživost aristotelizma polazeći od njegovih vlastitih načela.

Literatura

Djela Frane Petrića

Francisci Patricii Discussionum peripateticarum tomi primi libri XIII (Venetiis: D. de Franciscis, 1571).

Francisci Patricii Discussionum peripateticarum tomi IV, quibus Aristotelicae philosophiae universa historia atque dogmata nunc veterum placitis collata, eleganter et erudite declarantur (Basileae: Ad Perneam Lecythum, 1581).

Franciscus Patricius / Frane Petrić, *Discussionum peripateticarum tomus secundus* (Liber I–IV) / *Peripatetičke rasprave – svezak drugi* (Knjiga I.–IV.), s latinskog preveo Luka Boršić, uredili Erna Banić-Pajnić, Luka Boršić i Mihaela Girardi-Karšulin (Zagreb: Institut za filozofiju, 2013).

Franciscus Patricius / Frane Petrić, *Discussionum peripateticarum tomus tertius / Peripatetičke rasprave – svezak treći*, s latinskog preveli Tomislav Čepulić i Mihaela Girardi-Karšulin, uredile Mihaela Girardi-Karšulin i Olga Perić (Zagreb: Institut za filozofiju, 2009).

Franciscus Patricius / Frane Petrić, *Discussionum peripateticarum tomus quartus* (Liber I–V) / *Peripatetičke rasprave – svezak četvrti* (Knjiga I.–V.), s latinskog preveli Mihaela Girardi-Karšulin i Ivan Kapec, uredili Mihaela Girardi-Karšulin, Ivica Martinović i Olga Perić (Zagreb: Institut za filozofiju, 2012).

Franciscus Patricius / Frane Petrić, *Discussionum peripateticarum tomus quartus* (Liber VI.–X.) / *Peripatetičke rasprave – svezak četvrti* (Knjiga VI.–X.), s latinskog pre-

vela Mihaela Girardi-Karšulin, uredili Mihaela Girardi-Karšulin, Ivica Martinović i Olga Perić (Zagreb: Institut za filozofiju, 2012).

Francisci Patricii Apologia contra calumnias Theodori Angelutii eiusque novae sententiae, quod Metaphysica eadem sint, quae Physica eversio (Ferrariae: apud Dominicum Mamarellum, 1584).

Solerti, Angelo. »Autobiografia di Francesco Patricio«, *Archivio storico per Trieste, l'Istria e il Trentino* 3/ 3–4 (1886).

Žic, Nikola. »Autobiografija Franje Patricija«, *Napredak* 9/11–12 (1934), pp. 140–143.

Djela Teodora Angeluccija

Quod metaphysica sint eadem, quae physica, nova Theodori Angelutii sententia (Venetiis: apud Franciscum Zilettum, 1584).

Exercitationum Theodori Angelutii cum Francisco Patritio liber primus (Venetiis: apud Franciscum Zilettum, 1585).

Ostali izvori

Aristo, Lodovico. *Bijesni Orlando*, preveo Danko Angjelinović (Zagreb: Zora, 1953).

Jurić, Šime. »Nekoliko riječi o piscu«, u: Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija* (Zagreb: Novi liber, 1979), nepaginirano nakon teksta.

Goethe, Johann Wolfgang von. *Torquato Tasso. Ein Schauspiel* (Leipzig: Göschen, 1790), prvo izdanje.

Le lettere di Torquato Tasso, vol. I, disposte per ordine di tempo ed illustrate da Cesare Guasti (Firenze: Felice le Monnier, 1854).

Die vier Widmungen in Petrićs *Discussiones peripateticae*

Zusammenfassung

Vier Widmungen, die am Anfang jeden der vier Bände von *Discussiones Peripateticae* von Frane Petrić (Franciscus Patricius) stehen, geben uns interessante Anhaltspunkte für das Verstehen der Absicht des Autors und des Zweckes des Werkes:

1. sie weisen auf die Personen mit denen Petrić freundschaftliche Kontakte pflegte;
2. sie enthalten autobiographische Reflexionen, besonders Petrićs Gedanken über seinen Aufenthalt auf Cyprus (1561–1568);
3. sie enthalten kurze Zusammenfassungen des Inhaltes jenes Bandes vor dem sie stehen und damit auch die Hinweise auf das Entstehen des Werkes, die

Motivation, die Petrić veranlasste das Werk zu schreiben und das Ziel, das Petrić mit ihm zu erreichen beabsichtigte.

Schlüsselwörter: Frane Petrić, Zaccaria Mocenigo, Tarquinia Molza, Antonio Montecatini, Benedetto Manzoli; Autobiographie, Cyprus; Aristotelismus, Platonismus

